

**МИГЛЕНА НИКОЛЧИНА
СЪЗЕРЦАТЕЛЯТ НА
ОХЛЮВИТЕ**

chitanka.info

„Черната кралица“, „легендарната мизантропка“ Патриша Хайсмит е родена през 1921 година в Тексас, но предпочита Европа и от тридесет и първата си година насетне живее в Гърция, Италия, Англия, Франция, докато най-после намира убежище от суетнята в едно усамотено селце в Швейцария. „Все пак Венеция не е Далас, Тексас, нали?“ — казва тя в едно интервю, за да обясни своята слабост към стария континент. Може би поради това нейно предпочитание тя е разглеждана по-скоро като европейска, отколкото американска писателка, пък и нейните тридесетима книги са прочути най-вече в Европа. А и мястото на действието в творбите ѝ като че ли не се нуждае от особено уточняване — то може да е в някое малко провинциално американско градче или в големите западноевропейски метрополии, или — твърде често — по влаковете, върху ничията земя на трескавото движение, което характеризира съвременния живот в буржоазния свят. Във всички случаи обаче то показва как ужасът и престъплението сричат тънките стени на моралните задръжки и нахлуват в порядъчните домове на порядъчните хора. Всъщност за своята мрачна слава на „черна кралица“ Патриша Хайсмит в немалка степен е задължена на една друга космополитна фигура, каквато е режисьорът Алфред Хичкок — той филмира първия ѝ роман, „Непознати във влака“, и така дава тласък за онази известност, която ще позволи на младата авторка да напусне Щатите и да се отдаде изцяло на писателски труд.

Напоследък Патриша Хайсмит води отшелническо съществуване в своето швейцарско селце. Снимките показват жена, която изглежда много по-стара от възрастта си, почти древна, вдъхваща страхопочитание. Непроницаемостта, прорязано от дълбоки бръчки лице, очите, толкова черни, че се сливат със зениците, безшумните котки, които споделят самотното жилище на магьосницата, създават усещането за старинна и малко плашеща, почти митична мощ. „Не е лесно да се вслушваш в собственото си подсъзнание, докато се намираш сред сборище от хора или дори ако си в компанията на един-единствен човек — пише Патриша Хайсмит в книгата си «Изкуството на напрежението. Начин на употреба». — Така се случва понякога, че хората, които най-много ни привличат или в които сме влюбени, действуват с ефикасността на каучукова изолация

срещу искрите на въображението.“ И така Патриша Хайсмит съзнателно избира самотата, затваря се в своя странен и тревожен свят.

* * *

„Съзерцателят на охлювите“ е заглавието на един ужасяващ, много кратък разказ, в който героят на Патриша Хайсмит неволно става свидетел на любовната игра на тези безобидни животинчета. Той е дълбоко впечатлен и започва да ги развъжда, дори им предоставя кабинета си, който те изпълват със зашеметяващи темпове. Междувременно работите на героя потръгват и през една особено напрегната седмица той забравя да надникне в странната си ферма. Когато най-сетне влиза, натежалите от слуз и охлювни тела тапети се свличат върху него и го поглъщат.

Този разказ може да послужи като своеобразен ключ към творчеството на Патриша Хайсмит. *Съзерцанието* — не непременно на престъплението, но въобще на някакви примитивни, пред човешки форми вътре в самия човек — е явление, което дълбоко интересува писателката. В началото това е само безобидна представа, прищявка, игра. Героят съзерцава, нещо повече, той внимателно, прецизно наблюдава — следователно всичко е под контрола му, всичко е в негова власт. Той е дори особено методичен, не пропуска нищо, обладан е от мания за свръхсъзнание, което разчита както на ясното, микроскопско зрение, така и на цифрите, на уметелото боравене с данните на науката. Да, този герой не само с пределна точност наблюдава, но и пресмята, изчислява — нали всичко е в ръцете му, нали той е нащрек, контролира!

И в трите романа, включени в настоящото издание, фазата на съзерцанието е особено подчертана. При това бъдещото престъпление се оглежда и предвкусва не само от все още непрестъпилия престъпник, но и от околните, от цялата общност. На пръв поглед това предвкусване е като че ли опит да се предотврати ужасното, да се изживее то само като представа. И тъкмо тук е клопката. Защото — нека перифразираме една стара метафора — докато героят се взира в престъплението, престъплението също се взира в него. Рано или късно той се разсейва и почти без да разбере как, пресича магичната полоса,

в която престъплението е все още само фантазъм. Играта става истина, кошмарът се оказва действителност, фермата от уж тъй добре гледани, тъй безобидни представи се разраства дотолкова, че героят изчезва в нея, рухва, погълнат е.

Ясно е, че проблемът, който творбите на Патриша Хайсмит поставят, колкото и „паралитературни“ да са те, се отнася до краха на разума в дадена социална действителност. Класическият детектив — такъв, какъвто го знаем от Едгар По, Конан Дойл или Агата Кристи — обикновено представя схватката на два суперразума, единият впрегнат за престъпни цели, другият — в името на морала, но, така или иначе, и двата еднакво свидетелстващи за своеобразна хипертрофия на интелекта. В първия роман на Хайсмит, „Непознати във влака“ (1950) — романът, който е филмиран от Хичкок и който я прави прочута, — тази класическа схема все още се долавя. Налице е хитрият план на престъпника, налице е и неговият опасен проницателен противник. Но и тук в центъра на вниманието е героят от типа, когото нарекохме „съзерцател на охлювите“ — героят, погълнат от кошмар, който в началото е нещо невъзможно, глупава игра, фантасмагория.

И в „Дълбока вода“, и в „Крясъкът на кукумявката“, които са включени в настоящото издание, това тържество на ирационалното е лишено от каквато и да било романтическа приповдигнатост. Напротив, то е белязано от някаква педантична дребнавост и същевременно от някаква сънна разсеяност, сякаш героят действа, без да се е съвсем събудил. Заедно с рухването на претенцията за свръхсъзнание и свръхконтрол върху всеки дребен детайл от поведението рухва и претенцията за героизъм. Романтическият злодей е по принцип герой на съзнанието: влачен от своите стихийни страсти, той е обсебен от демонична яснота не само по отношение на целите си, но и по отношение на реалните мащаби на злодеянието си. Тази самосъзнателност на злото е непостижима за героите на Хайсмит. Творчеството ѝ включва цяла поредица от така наречените „романи за Рипли“, където Рипли, естет и убиец, по свършено спокоен начин съчетава радостите от любовта и изкуството с хладнокръвната изобретателност на безпогрешния престъпник. Рипли възпява една странна способност за дистанциране от собственото злодейство — способност, която очевидно хипнотизира въображението на писателката. Хипнотизира я преди всичко с начина, по който смалява

владенията на съзнанието, като го разделя на независими една от друга „килийки“ и „парцели“. Забележителен в това отношение е убиецът от „Крясъкът на кукумявката“, който така и не успява да се добере до мисълта, че *той* е убиецът. *Убиецът е винаги другият*. Дори когато става дума за въздействието на чувството за вина, което особено интересува писателката, процесът наподобява резките механични движения на марионетка: престъпниците на Хайсмит представят някаква половинчата, редуцирана версия на човека и може би именно тази страна на творчеството ѝ така дълбоко тревожи.

Не само престъпниците. Патриша Хайсмит изпитва особено любопитство към една категория хора, която никога не попада в мрежите на закона, защото не нарушава буквата на закона, но която със своята ограниченост, агресивност и тъпа жестокост е не по-малко опасна и по същината си не по-малко криминална, отколкото уличения от всички престъпник. Впрочем общността на Запада като цяло — обикновено малката, провинциална, уж дълбоко нормална общност — у Патриша Хайсмит е далеч от идеала да представя нормата, реда, който противостои на криминалния хаос. Напротив, със слепотата си, често пъти редуваща равнодушието с необясними пристъпи на омраза, общността се оказва истински инкубатор на престъплението; в един най-дълбок смисъл тя му съучаства.

Може да се говори дори за нещо като *съучастие на жертвата*. В това отношение и „Дълбока вода“, и „Крясъкът на кукумявката“ са показателни. Никой не е напълно невинен в света на писателката, дори убитите, които с някаква особена услужливост търсят смъртта си. Така действителният престъпник се оказва малката видима част на един огромен айсберг, потопен в сумрачните води на виновност, която засяга всички. Това е тревожна гледка, но тъкмо тя ме кара да мисля, че в романите на Патриша Хайсмит загадката съвсем не е единственото достойнство.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.